

nieuwe boeken, verslagen e.d.

Levensgemeenschappen

Er is een tweede druk van het boek 'Levensgemeenschappen' verschenen. De in ons land aanwezige levensgemeenschappen worden per hoofdstuk behandeld, onderverdeeld in een aantal paragrafen. De paragraaf 'Kenmerken' geeft een beschrijving van de eigenschappen, zoals de karakteristieke vegetatie. Daarna worden de wijze van ontstaan en het beheer in het verleden behandeld. De paragraaf 'Betekenis en bedreiging' geeft de actuele situatie weer. De meeste ruimte wordt ingenomen door aanwijzingen voor het beheer, vaak uitgesplitst in inwendig en uitwendig beheer en de beheersmaatregelen. Ieder hoofdstuk wordt afgesloten met een literatuuropgave. Een verklarende woordenlijst beschrijft de vaktermen voor niet-specialisten. De beheerder zal in deze uitgave alle basisinformatie aantreffen en daardoor beter in staat zijn vragen te beantwoorden, die zich bij een beheersproject kunnen voordoen. Het boek levert tevens een uitstekende inventarisatie van de in ons land aanwezige levensgemeenschappen en hun eigenschappen. Dit maakt dat het boek zowel gebruikt kan worden voor de beleidsvorming als voor de onderwijsdoelinden. Ook de gevorderde natuur liefhebber zal het kunnen waarderen als veelomvattend naslagwerk.

In de tweede druk is de uitgebreide inhoudsopgave vervangen door een algemene inleiding op de hoofdstukken. Verder zijn kleine correcties aangebracht en werden recente ontwikkelingen verwerkt in de tekst. De hoofdstukken 'Gebouwen en Ondergrondse kalksteengroeven' zijn geheel herschreven. De literatuurlijsten zijn aangepast en is het glossarium aan een kritische blik onderworpen.

Rijksinstituut voor Natuurbeheer: Levensgemeenschappen. Natuurbeheer in Nederland, deel 1. 391 bladzijden, 32 zwart-wit foto's, 7 figuren, 12 tabellen. Tweede, verbeterde druk (1984). Uitg. Pudoc, Wageningen. Prijs f 55,-.

Isola di Capraia

Ten oosten van de noordpunt van Corsica en ten noordwesten van Elba ligt het kleine Italiaanse vulkanische eilandje Capraia.

Op dit eilandje is een nationaal park in wording en een opgerichte organisatie organiseert daar ornithologische en natuurhistorische tochten. Deze organisatie heeft ook een rijkelijk geïllustreerd boekje over het eiland uitgegeven in de Italiaanse taal. Hierin worden alle wetenswaardigheden van het eilandje uit de doeken gedaan. De vogels nemen hierbij een zeer belangrijke plaats in.

De kosten van dit boekje bedragen 13.000 Italiaanse lire en kan besteld worden bij het redactie-adres van ons tijdschrift.

Cooperativa Parco Naturale dell'Isola di Capraia, Casella Postale 10, 57032 Capraia Isola (LI), Italië. President dr. Marco Lambertini is (samen met Gianfranco Barsotti) de samensteller van het boekje.

Bird Migration

Ongeveer de helft van de inhoud van dit boek over de vogeltrek beslaat illustraties. Illustraties geven vaak duidelijker weer wat men over de vogeltrek onder woorden zou willen brengen. Chris Mead is er in geslaagd ons in een gecompriëerde vorm heel wat over vogeltrek te vertellen én te laten zien. Hij gaat nader in op de historie en de vogeltrek, maar ook vertelt hij over de laatste onderzoekingen. Dat een aantal kaartjes of situaties uit typisch Brits oogpunt zijn bekeken is overigens totaal niet storend voor de lezer van het Continent. Het geeft de amateur 'bird-watcher' een frisse kijk op het grote probleem dat vogeltrek wordt genoemd, mede dank zij de suggestieve illustraties.

Chris Mead: Bird Migration. 224 bladzijden, 20 kleurenillustraties, 35 zwart-wit foto's en circa 200 tweekleurige kaartjes en diagrammen (1983). Country Life Books, Feltham. Prijs £ 9.95.

Gulls: a guide to identification

Zo erg veel boeken over meeuwen zijn er niet verschenen. Daarom is de uitgebreide en verbeterde versie van een serie artikelen over het herkennen van meeuwen, die voor het eerst in 'British Birds' verscheen, een welkome uitgave voor meeuwenliefhebbers. In totaal worden 23 soorten besproken van de westelijke Palearctic-meeuwen (meer dan de helft, die in de gehele wereld voorkomen) in vijf groepen. Hierdoor worden soorten bij elkaar gebracht met op elkaar gelijkende kenmerken, vooral in jeugdkleden. De meeste van de problemen bij meeuwen ontstaan namelijk bij zulke verenkleiden. Daarom is ook een groot deel van het boek hier op geconcentreerd. De gebruikelijke vogelgidsen gaan eigenlijk nergens op deze moeilijkheden diep genoeg in. Goede pentekeningen van zittende, maar vooral ook vogels in de vlucht en verspreidingskaartjes verduidelijken de tekst. Aan het eind van het boek vinden wij niet minder dan 376 zwart-wit foto's.

P.J. Grant: Gulls, a guide to identification. 280 bladzijden, 54 figuren, 376 zwart-wit foto's (1982). Uitg. T. & A.D. Poyser Limited, Calton. Prijs £ 12.00.

Fauna und Flora des Mittelmeeres

In 'Het Vogeljaar' 31 (1) : 43-44 gaven wij onze lezers al wat gegevens over het Middellandse-zeegebied. Velen bezoeken dit gebied en vragen vaak naar bruikbare literatuur. Voor diegenen, die zich langere tijd aan de kust van de Middellandse Zee ophouden en wat meer over fauna en flora van deze zee willen weten is de derde druk van 'Fauna und Flora der Adria' (thans uitgegroeid tot 'Fauna und Flora des Mittelmeeres') een goed uitgangspunt. Een groot aantal onderzoekers heeft aan het boek meegewerkt. De vogels worden behandeld door Antal Festetics & de samensteller Rupert Riedl. Van de meeste vermelde

soorten zijn ook verspreidingskaartjes toegevoegd.

Rupert Riedl et al: Fauna und Flora des Mittelmeeres. Derde druk, 836 bladzijden, 16 kleurentafel, 3512 afbeeldingen, waarvan 163 in kleur en 98 verspreidingskaartjes. Uitg. Paul Parey, Hamburg-Berlin. Prijs DM 148,—.

Die Schafstelze

Vroeger was de Gele Kwikstaart een algemene vogel, maar doordat het biotoop sterk aan veranderingen onderhevig is gaat het de laatste tijd minder goed met deze soort. Na het boek van Stuart Smith (1950) 'The Yellow Wagtail' dat als New Naturalist Monograph bij Collins uitgegeven werd verscheen er daarna geen totaal-overzicht over de Gele Kwikstaart meer. De samenstellers van dit deeltje hebben, behalve dat een grote hoeveelheid literatuur is doorgenomen, ook zelf de soort jarenlang intensief bestudeerd. En natuurlijk blijven er ook nu nog vele vragen onbeantwoord. De belangrijkste hoofdstukken bevatten de systematiek en de verbreiding van de Gele Kwikstaart, de beschrijving, het gedrag, de ecologie, de voortplantingsbiologie, de trek, de verkregen ringresultaten en de gemeenschappelijke slaappleaatsen. Interessant is het laatste hoofdstukje over het in gevangenschap houden, verzorgen en kweken van Gele Kwikstaarten. Ik herinner me trouwens dat de op de Noorditaliaanse vogelmarkt in het najaar ook Gele Kwikstaarten te koop werden aangeboden. Opvallend was het dat dit de enige soort was waarvan twee stuks in één kooitje aangeboden werden.

Hartmut Dittberner & Winfried Dittberner: Die Schafstelze. 187 bladzijden, 76 afbeeldingen (1984). Die Neue Brehm-Bücherei 559. Uitg. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt. Prijs DM 23,20.

Onderzoek verscherpt onnodig tegenstelling landbouw-natuur

Het landbouwkundig onderzoek overschat de voordelen van ontwatering voor de landbouw, terwijl natuurbeschermers juist de nadelen van ontwatering en bemesting wel eens te ernstig inzien.

Dat zijn de conclusies van een uitvoerig literatuuronderzoek van de afdeling Milieubiologie van de Rijksuniversiteit Leiden. (Kaiserstraat 63, postbus 9516, 2300 RA Leiden, 071-148 333, toestelnummers 7760 & 7823).

Naar de gevolgen van ontwatering en bemesting in veenweidegebieden is veel landbouwen natuurbeschermingsonderzoek gedaan. De Leidse biologen hebben getracht bij die onderzoeken kaf en koren te scheiden. Dit heeft geresulteerd in drie rapporten: één over de landbouwkundige aspecten van ontwatering in veenweidegebieden; één over de gevolgen daarvan voor de grasland- en oevervegetatie en één over de effecten van de landbouw op de weidevogels.*

Het onderzoek is uitgevoerd met steun van de ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en van Landbouw en Visserij en van de Provinciale Planologische Dienst van Zuid-Holland.

In landbouwkringen worden diepe slootpeilen noodzakelijk geacht in verband met productie en bewerkbaarheid. Men baseert zich daarbij op onderzoek. Uit het Leidse onderzoek blijkt echter, dat het landbouwkundig onderzoek naar de gevolgen van ontwatering in veenweiden niet altijd de toets der critieken kan ontstaan, zelfs niet het relatief goed opgezette en vaak gebruikte ontwateringsonderzoek in Zegveld.

Zo mag, anders dan wordt aangenomen, van ontwatering niet zonder meer een hogere (netto) graslandopbrengst worden verwacht. Maar ook op het natuurbeschermingsonderzoek valt één en ander aan te merken. Natuurbeschermers zien in ontwatering en bemesting de belangrijkste oorzaken van de achteruitgang van weidevogels en zeldzame planten. In het algemeen lijkt dat juist, maar de Leidse milieubiologen verwijten de natuurbeschermingsonderzoekers dat ze vooral oog hebben voor situaties waarbij ontwatering en bemesting inderdaad nadelig zijn voor weidevogels. Uitzonderingen, waarbij weidevogels zich wél weten te handhaven bij een intensieve bedrijfsvoering, krijgen nauwelijks aandacht. Het moet worden betwijfeld of de landbouwmaatregelen *altijd* nadelig zijn voor de weidevogels.

Doordat de gevolgen van ontwatering en bemesting niet zelden éénzijdig worden weergegeven en te veel worden gegeneraliseerd, verscherpen deze onderzoeken onnodig het conflict tussen landbouw en natuurbescherming. Dit betekent dat deze onderzoeken geen evenwichtige basis vormen voor beleid en voorlichting inzake ontwatering en bemesting. Daardoor is ten onrechte wel eens te weinig aandacht geschonken aan boeren die bezwaren maken tegen ontwatering, maar ook aan natuurbeschermers die van mening zijn dat weidevogels zijn te handhaven bij een intensieve bedrijfsvoering.

Als oorzaken van de tekortkomingen in de onderzoeken zien de Leidse biologen de sterke behoefte bij de onderzoekers om de landbouwvoordelen respectievelijk natuurbeschermingsnadelen van ontwatering en bemesting aan te tonen en het gebrek aan financiële middelen om te onderzoeken grondig op te zetten.

De Leidse onderzoekers bevelen aan het onderzoek over ontwatering en bemesting in het vervolg kritischer en evenwichtiger op te zetten en bij de conclusies voortaan duidelijk de beperkingen van het onderzoek aan te geven. Ook bepleiten zij het onderzoek meer te richten op mogelijkheden om landbouw en natuur te laten samengaan. Intussen zouden onderzoekers, beleid en voorlichting meer rekening moeten houden met de beperkte toepasbaarheid van onderzoek en zouden andere opvattingen - zeker als deze uit de praktijk afkomstig zijn - serieuzer moeten worden genomen.

■ M.M. Dorenbosch, A.J. van Strien & W.J. ter Keurs.

In het kader van het project 'ontwatering en bemesting' zullen de volgende rapporten uitkomen:

- 1) Landbouwkundige aspecten van ontwatering in veenweidegebieden. Een literatuur-analyse.
- 2) Effecten van ontwatering en bemesting op de graslanden oevervegetatie in veenweidegebieden. Een literatuur-analyse.
- 3) Effecten van de landbouw op weidevogels. Een literatuur-analyse. Deel I.
- 4) Uit- en afspoeling van fosfaat uit dierlijke mest.
- 5) De effectiviteit van kopertoevoeging aan varkensmengvoer.
- 6) Fysieke aspecten van structuur en ontwikkeling van de intensieve veehouderij.
- 7) De invloed van de intensieve veehouderij op de kwaliteit van het grondwater in de Gelderse Vallei.
- 8) Mestvarkenshouderij en bemestingsnormen. Een ecologische analyse.
- 9) Mestbalansen van de Gelderse Vallei.
- 10) Intensieve veehouderij en milieu. Verkenning van problemen, mogelijke beleidsalternatieven en hun gevolgen (Voorlopige titel).
- 11) Landbouwbedrijfsvoering en witte klaver in veenweidegebieden.
- 12) Effecten van ontwatering en bemesting op regenwormen en emeltpopulaties in veengrasland.

Deze rapporten zijn te bestellen door overmaking van f 8,- per rapport op giro 82181 van de Rijksuniversiteit Leiden, Subfaculteit Biologie, Leiden, onder vermelding van het nummer 0-38758 én het gewenste rapport.

In het kader van het project 'ontwatering en bemesting', waarbinnen deze studies hebben plaatsgevonden, zullen binnenkort nog enkele rapporten verschijnen over de mestoverschottenproblematiek van de intensieve veehouderij op zandgronden.

Voor onze lezers is vooral onderstaand rapport van belang:

* J.M. Jongsma, A.J. van Strien: Effecten van de landbouw op weidevogels - een literatuur-analyse. Deel I. Project 'De ecologische gevolgen van ontwatering en bemesting'. Gestencid, 153 bladzijden, 27 tabellen, 15 figuren (1983). Uitg. Vakgroep Milieubiologie, Rijksuniversiteit Leiden. Prijs f 8,-. Verkrijgbaar door overmaking op postgirorekening 82 181 ten name van Rijksuniversiteit Leiden, Subfaculteit Biologie, Leiden, onder vermelding van het gewenste.

Flexibeler aanpak houtwallen bepleit

Houtwallen zijn beter inpasbaar op het boerenbedrijf dan vaak wordt aangenomen. De nadelen zijn ten dele te beperken en er kunnen ook voordelen zijn, zoals minder verstuiwing en hogere gewasopbrengst door windbeschutting. Bovendien kan exploitatie van de houtwallen een aantrekkelijk saldo opleveren. Of de nadelen dan wel de voordelen overheersen hangt sterk af van de plaatselijke omstandigheden. Daarom is een flexibeler aanpak door de overheid nodig.

Dit zijn de conclusies van twee brochures over houtwallen van het Centrum Landbouw en Milieu te Utrecht, gebaseerd op literatuurstudie en gesprekken met boeren. Eén brochure behandelt de effecten van houtwallen op het melkveebedrijf. Daaruit blijkt dat houtwallen flinke nadelen kunnen hebben, zoals wortelconcurrentie in de randstrook, tragere grasdroging, vertrapping van de zode en machinebeschadiging door wortels. Sommige

nadelen blijken echter te beperken door regelmatig onderhoud en door aanleg van een greppel, die de boomwortels dwingt om naar beneden te groeien. Soms blijken houtwallen door windbeschutting de gewasopbrengst buiten de randstrook te kunnen verhogen, maar dan moeten zij niet te dicht op elkaar staan. Fruittelers maken hier gebruik van, maar ook een temperatuurgevoelig gewas als maïs kan profiteren.

In een andere brochure, over de exploitatie van houtwallen, zijn saldoberekeningen gemaakt voor het geval de boer het hout verkoopt of gebruikt als brandstof voor het eigen huishouden. Daarbij blijkt het saldo per uur te variëren van f 5,- tot f 30,-. Hoge saldo's zijn mogelijk waar geen raster naast de houtwal nodig is en een aardgasaansluiting ontbreekt, zodat de boer is aangewezen op duurdere brandstoffen als propaan of olie. In dat geval kan flink worden bespaard op de brandstofrekening.

Het centrum concludeert dat over de balans van voor- en nadelen geen algemene uitspraak mogelijk is: dit moet steeds per geval worden bekeken. De brochures geven praktijkvoorbeelden aan de hand waarvan de boer saldoberekeningen kan uitvoeren voor zijn eigen situatie. Waar de nadelen overheersen, kan soms een oplossing worden gezocht in verplaatsing van de houtwal.

Het centrum neemt daarom stelling tegen de te conserverende opstelling van sommige gemeenten, maar ook tegen de te grote opruimingsdrang van sommige landinrichters. In plaats daarvan wordt een flexibele, aangepaste benadering bepleit. Daarin zou ook een nieuw instrument passen: éénmalige subsidie voor achterstallig onderhoud en aanleg van greppels. Volgens het centrum is de toegenomen belangstelling voor houtwal-exploitatie geen modeverschijnsel, maar een logisch gevolg van het samengaan van drie factoren: hogere brandstofprijzen, lagere inkomens en meer vrije tijd.

W. de Haas: Houtwallen op het boerenbedrijf. Voordelen, nadelen en mogelijke oplossingen, 56 bladzijden A5 1984. Uitg. Centrum Landbouw en Milieu, Utrecht. Prijs f 10,-.

J.W.A. van Ommeren: Brandstof uit de houtwal. Rendabele exploitatie van kleine houtopstanden op het boerenbedrijf. 78 bladzijden, A5 (1984). Uitg. Centrum Landbouw en Milieu, Utrecht. Prijs f 10,-.

Deze brochures zijn te bestellen door overmaking van bovengenoemde bedragen op giro 4 204 713 of Raborekening 39.42.82.388 ten name van Centrum Landbouw en Milieu, Oude Gracht 42, 3511 AR Utrecht (030-322 481) onder vermelding van de gewenste titel. De prijzen zijn inclusief portokosten.

Kwartaalblad 'Duin'

De zevende jaargang van het kwartaalblad 'Duin' van de Stichting Duinbehoud is ingegaan in een nieuwe stijl. Het blad bevat voortaan steeds een aantal algemeen-informatieve artikelen over duingebieden, planten of dieren. Deze verhalen onderscheiden zich qua stijl en opmaak van de meer wetenschappelijk getinte artikelen over aantastingen en bedreigingen, zoals voorheen. Op de gele

middenpagina's zullen actuele en regionale kwesties behandeld worden en ook boekbesprekingen. In de toekomst zullen regelmatig nummers uitgebracht worden met de nadruk op één bepaald duingebied. De Schouwse duinen zullen in het tweede nummer wat meer aandacht krijgen, terwijl alle artikelen in het derde nummer gewijd zullen zijn aan de Amsterdamse Waterleidingduinen (Luchterduinen/Brederodesduin).

Geïnteresseerden kunnen een gratis proefnummer aanvragen door een briefkaart te sturen naar 'Duin', postbus 11 059, 2301 EB Leiden. Een jaarabbonnement kost f 17,50 (studerenden f 16,-) op postgiro 4 016 298.

Die Würger der Paläarktis

De vertegenwoordigers van het geslacht *Lanius* hebben de systematici vroeger vaak voor raadsels gesteld. De beschrijvingen van de verschillende vormen zijn tot op de dag van vandaag omstreden, omdat men vaak alleen op balgen afging en er niet zelden zelfs bastaarden als nieuwe soorten beschreven werden. De Russische auteur heeft getracht om alles dat bekend is over deze probleemrijke familie samen te vatten. Hier zijn in ruime mate ook gegevens van jarenlange eigen onderzoeken aan toegevoegd. Het boekje geeft nieuwe gezichtspunten tot betrekking op de evolutie en verwantschap van de soorten onderling. In totaal zijn veertien verschillende klauwierensoorten stuk voor stuk behandeld. Daarbij is helaas verder niet ingegaan op achteruitgang, jacht/vangst en nodige bescherming van vogel en biotoop.

E.N. Panow: Die Würger der Paläarktis. 196 bladzijden, 89 afbeeldingen (1983). Die Neue Brehm-Bücherei 557. Uitg. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt. Prijs DM 22,—.

Wetlands: belang, bedreiging en bescherming van waterrijke gebieden

Deze brochure over waterrijke gebieden is geschreven voor de conferentie van de partijen bij het Wetlands Verdrag, die van 7-12 mei in Groningen wordt gehouden. De ecologische waarden van de waterrijke gebieden in Nederland voor de trekvogels zijn enorm groot. Maar helaas is directe aantasting, zoals drooglegging, ontginning, bebouwing, vervuiling en ontwatering aan de orde van de dag. Het Wetlands Verdrag stelt bepaalde normen waaraan waterrijke gebieden moeten voldoen willen deze onder het verdrag vallen. Nederland neemt een bijzondere belangrijke plaats in als waterrijk land en heeft ruim zestig wetlands van internationale betekenis. Ook wordt in de brochure ingegaan op de verantwoordelijkheid van Nederland als belangrijk exportland van waterbouwkundige en cultuurtechnische kennis, voor wetlands buiten haar grenzen. Ten slotte wordt een aantal beleidsaanbevelingen gedaan, zoals het aanmelden van Nederlandse wetlands en zorgvuldige toetsing van projecten. Deze aanbevelingen zijn gericht aan de deelnemers van

de conferentie en vooral ook aan de Nederlandse regering. De bedreigingen van talloze wetlands in Nederland, zoals Waddenzee, Dollard, Markermeer, Markiezaatsmeer, duren nog steeds voort.

Vanwege de internationale betekenis van de wetlands kwam al in 1971 een aantal landen bijeen om die bescherming via afspraken te regelen. Resultaat van die bijeenkomst in Ramsar, Iran, was een verdrag ter bescherming van de wetlands. De internationale belangrijke gebieden zouden daartoe op een lijst moeten komen. Jammer dat initiatiefnemer Nederland zelf nu niet bepaald haast heeft om die lijst aan te vullen. Van de circa zestig Nederlandse wetlands van betekenis staan er nu, dertien jaar ná Ramsar, zes op de lijst. En die waren al beschermd...

W.G. Braakhekke & C.A. Drijver: Wetlands: belang, bedreiging en bescherming van waterrijke gebieden. 20 bladzijden, 21 figuren (1984). Een gezamenlijke uitgave van een aantal natuurbeschermingsorganisaties in Nederland. Aan te vragen bij de Stichting Natuur en Milieu, Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht, 030-331 328.

Weather and Bird Behaviour

Norman Elkins, de auteur van het boek over het weer en de invloed van de vogels daar op, heeft een bijzonder interessant en uitgebreid onderwerp aangesneden. Een onderwerp dat velen bijzonder zal interesseren en waar velen regelmatig mee te maken zullen krijgen. De invloed van het weer is namelijk veel groter dan wij ons gewoonlijk wel realiseren. Niet alleen temperatuur en luchtdruk, maar ook regen- of sneeuwval, vorst ijzel, warmte en droogte, windrichting en windsterkte hebben direct invloed op de plaatsingen, het voedsel, de trek, het broeden (inclusief balts, zang, aankomst, tijd van het leggen van de eieren, de verzorging van de jongen) en nog vele andere zaken. Stormen kunnen desastreuze gevolgen hebben voor zeevogels en de trek over de Alpen kan voor bijvoorbeeld zwaluwen door slechte weersomstandigheden te lang opgehouden worden.

Door storm en onweer kunnen ganzen, Ooievaars en meeuwen zware verliezen lijden. Kortom het weer heeft een niet te onderschatten invloed op de vogelwereld. Nog sterker: het betekent leven en dood voor elke vogel. Auteur heeft een groot aantal gegevens op een leesbare manier aan de orde gesteld en er bepaald een origineel, lezenswaard boek van gemaakt.

Norman Elkins: Weather and Bird Behaviour. 239 bladzijden, 50 figuren, 5 tafels, 33 zwart-wit foto's. Pentekeningen van Crispin Fisher (1983). Uitg. T. & A.D. Poyser Limited, Calton. Prijs £ 12.60.

Redactie is verhuisd

Het redactie-adres is gewijzigd, na 15 mei 1984 wordt dat:

Jaap Taapken, Bilderdijklaan 25, 3743 HR Baarn, tel. 02154 - 20 303.